

Marcin Jurgilewicz

Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie

Witold Niemiec

Tomasz Trzepieciński

Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza

PRAWNE ASPEKTY OCHRONY ŚRODOWISKA W TURYSTYCE WIEJSKIEJ

Streszczenie

Ochrona środowiska w turystyce wiejskiej jest zagadnieniem złożonym, ze względu na różnorodność rozwiązań prawnych, które często jedynie w sposób pośredni regulują prawne kwestie związane z potrzebą ochrony środowiska naturalnego, zachowując jednocześnie szanse i możliwości rozwoju sektora usług turystycznych. Mając z kolei na uwadze ocenę możliwości ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego, należy stwierdzić, że niektóre uwarunkowania prawne nabierają szczególnego znaczenia. Przedmiotowe opracowanie stanowi próbę ukazania problematyki ochrony środowiska w turystyce wiejskiej w ramach wybranych aspektów prawnych i regulacji administracyjnych. Z uwagi na wyraźny związek prawa z innymi dziedzinami nauki opracowanie ukazuje również inne, istotne w świetle kryteriów technicznych, uwarunkowania poruszanych zagadnień. W artykule zaprezentowano definicję turystyki wiejskiej oraz istotne cechy agroturystyki, zdefiniowano pojęcie sanitacji, wskazując także na podstawowe aspekty normatywne związane z sanitacją obszarów wiejskich. Poza tym opracowanie ukazuje również przykładowe rozwiązania środków technicznych stosowanych w sanitacji obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: agroturystyka, ochrona środowiska, sanitacja, turystyka

LEGAL ASPECTS OF THE ENVIRONMENTAL PROTECTION IN RURAL TOURISM

Summary

Protection of the environment in rural tourism is a complex issue because of the variety of legal solutions, which are often only indirectly regulate the legal issues associated with the need to protect the environment, while preserving the chances and opportunities for development of the tourism sector. In turn, to evaluate the possibility of protection of nature and cultural heritage, it should be noted that some of the legal considerations are of particular importance. The paper shows problematic aspects of the environment protection in rural tourism within a framework of the legal and administrative regulations. Because of the clear connection of the law with other scientific areas the study also shows the other, important in the light of technical criteria of discussed issues. The article presents a definition of rural tourism and essential character of agritourism, and also defines the concept of sanitation pointing the basic normative aspects related to sanitation in rural areas. In addition, the paper also shows examples of technical solutions used in sanitation in rural areas.

Keywords: agritourism, environmental protection, sanitation, tourism

1. Wprowadzenie

Istotną zasadą w prawidłowym zarządzaniu jest zgodność podejmowanych działań z prawem powszechnie obowiązującym, jak również normami technicznymi. Turystyka uprawiana w środowisku wiejskim, traktowana jako alternatywne zjawisko w „przemysle turystycznym”, powinna znajdować się pod szczególną uwagą administracji lokalnej, ponieważ może w znaczący sposób oddziaływać na środowisko, szczególnie w obszarach produkcji żywności. Mieszkańcy zurbanizowanych obszarów prezentują odmienny tryb życia w porównaniu z mieszkańcami środowisk wiejskich, a zatem realizując własne potrzeby w zakresie odpoczynku lub turystyki, oczekują spełnienia oczekiwań na wzór życia w miastach, co wymusza na organizatorach turystyki alternatywnej zwrócenia szczególnej uwagi na sferę środowiska naturalnego. Może ono być dodatkowo obciążone oraz zagrożone ze strony turystów, zaś prawne uregulowania organizacji turystyki alternatywnej, a także normy regulujące problematykę ochrony środowiska nigdzie w świecie nie gwarantują pełnej ochrony obszarów poddawanych penetracji turystycznej.

Przestrzeganie standardów w realizacji usług turystycznych przekłada się wprost na dodatkowe obciążenie środowiska obecnością w nim zwiększonej liczby osób, często nieświadomych skutków swych zachowań wynikających z chęci realizacji aktywnego wypoczynku w terenie. Istotnym zatem zagadnieniem jest wskazanie podstawowych problemów wynikających z korzystania ze środowiska obszarów wiejskich i deponowania w nim substancji odpadowych powstających w trakcie bytowania i działalności gospodarczej w aspekcie uregulowań prawnych pod kątem ochrony środowiska. Są to zagadnienia wysoce istotne, ponieważ znajomość uwarunkowań normatywnych w omawianym obszarze pozwala uniknąć nie tylko wielu niebezpieczeństw, ale także stanowi pożądany kierunek zachowań poszczególnych jednostek korzystających z tychże usług.

Opracowanie przybliży wybrane zagadnienia związane z sanitacją gospodarstw wiejskich w zakresie: gospodarki wodno-ściekowej, zagospodarowania odpadów w aspekcie uwarunkowań prawnych.

2. Prawo a turystyka

Z uwagi na fakt, że problematyka szeroko pojętej turystyki wykazuje ścisły związek ze swobodnym zachowaniem człowieka w ramach jego obcowania z przyrodą, istnieje zatem wyraźna potrzeba właściwej kontroli takich zachowań, a zwłaszcza tych, które wpływają na pogorszenie środowiska.

Pośród systemów, które wpływają na ograniczenie niewłaściwych postaw człowieka w środowisku, można wskazać, obok funkcjonujących norm społecznych określających pożądane zachowania jednostek w danym miejscu, także normy skodyfikowane tworzące system prawny. Normy powszechnie obowiązujące znacznie skuteczniej oddziałują na jednostki niż normy społeczne, ponieważ zabezpieczone są przymusem państwowym.

Prawo zatem stanowi system bardziej sformalizowany i zinstytucjonalizowany niż inne systemy regulujące zachowania ludzkie. Powszechne obowiązywanie prawa stwarza obowiązek jego przestrzegania przez adresatów tych norm. Dlatego też w obszarze turystyki ustawodawca, podobnie jak czyni to w przypadku innych dziedzin życia publicznego, wprowadził stosowne regulacje normatywne.

Mówiąc o prawnych aspektach ochrony środowiska w turystyce wiejskiej, w pierwszej kolejności należy przywołać akt normatywny w postaci ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych¹. Zgodnie z treścią art. 1 tejże ustawy przedmiotowy akt określa warunki świadczenia przez przedsiębiorców usług turystycznych na terytorium RP, jak również poza jej granicą, jeżeli umowy z klientami o świadczenie tych usług są zawierane na terytorium RP. W tzw. słowniku pojęć wskazanym w przedmiotowej ustawie prawodawca określił znaczenie poszczególnych terminów, które zostały wykorzystane na potrzeby tego aktu. Warto przykładowo wskazać na definicje niektórych z nich.

Po pierwsze, *usługi turystyczne* oznaczają usługi przewodnickie, hotelarskie oraz wszystkie inne usługi świadczone turystom lub odwiedzającym, *usługi hotelarskie* oznaczają krótkotrwałe, ogólnie dostępne wynajmowanie domów, mieszkań, pokoi, miejsc noclegowych, a także miejsc na ustawienie namiotów lub przyczep samochodowych oraz świadczenie, w obrębie obiektu, usług z tym związanych, natomiast *turysta* to osoba, która podróżuje do innej miejscowości poza swoim stałym miejscem pobytu na okres nieprzekraczający 12 miesięcy, dla której celem podróży nie jest podjęcie stałej pracy w odwiedzanej miejscowości i która korzysta z noclegu przynajmniej przez jedną noc².

Zasadniczo, w myśl art. 35 ust. 1 ut, usługi hotelarskie mogą być świadczone w obiektach hotelarskich, które spełniają zarówno wymagania co do wielkości obiektu, jego wyposażenia oraz zakresu świadczonych usług, ustalone dla rodzaju i kategorii, do których obiekt został zaszeregowany, jak również wymagania sanitarne, przeciwpożarowe oraz inne określone odrębnymi przepisami. Niemniej jednak usługi hotelarskie mogą być świadczone także w innych obiektach, jeżeli spełniają one minimalne wymagania co do wyposażenia określone w ustawie o usługach turystycznych. W tym przypadku za inne obiekty, w których mogą być świadczone usługi hotelarskie, uważa się także wynajmowane przez rolników pokoje i miejsca na ustawianie namiotów w prowadzonych przez nich gospodarstwach rolnych, jeżeli obiekty te spełniają minimalne wymagania co do wyposażenia, o których mowa w ustawie o usługach turystycznych. Będą to zatem usługi świadczone w obszarze tzw. turystyki wiejskiej, w których przypadku nazwa obiektu może być co do zasady dowolna, jednak przedsiębiorca zajmujący się taką działalnością nie może stosować nazw obiektów hotelarskich oraz oznaczeń kategorii, które mogą wprowadzić klientów w błąd co do rodzaju lub kategorii obiektu hotelarskiego oraz innych nazw niedopuszczalnych na mocy przepisów o charakterze ogólnym³. Poza tym należy też spełnić minimalne

¹ Dz.U. z 2014 r., poz. 196, z późn. zm., dalej zwana ut.

² Zob. art. 3 pkt 1, 8, 9 ut.

³ Zob. art. 43 ut.

wymagania co do wyposażenia oraz wymagania sanitarne, przeciwpożarowe oraz inne określone odrębnymi przepisami.

W przypadku szczegółowych wymogów dotyczących miejsc, w których świadczone są usługi w obszarze turystyki wiejskiej, należy przywołać rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie⁴. Wskazany akt wykonawczy, zgodnie z jego § 1 określa:

- ♦ wymagania dla poszczególnych rodzajów i kategorii obiektów hotelarskich co do wyposażenia oraz zakresu świadczonych usług, w tym usług gastronomicznych,
- ♦ minimalne wymagania co do wyposażenia innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie,
- ♦ warunki dopuszczenia odstępstw od wymagań, o których mowa w pierwszym odnośniku,
- ♦ sposób dokumentowania spełnienia wymagań budowlanych, przeciwpożarowych i sanitarnych,
- ♦ szczegółowe zasady i tryb zaliczania obiektów hotelarskich do poszczególnych rodzajów i kategorii,
- ♦ tryb sprawowania kontroli nad przestrzeganiem w poszczególnych obiektach wymagań co do wyposażenia i świadczenia usług odpowiadających rodzajowi i kategorii obiektu,
- ♦ sposób prowadzenia ewidencji obiektów hotelarskich oraz innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie.

Ponadto załącznik nr 7 do ww. rozporządzenia obejmuje minimalne wymagania co do wyposażenia dla innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie, które obejmują obszar związany z wynajmowaniem przez rolników pokoi oraz miejsc na ustawienie namiotów w prowadzonych przez nich gospodarstwach rolnych, czyli w ramach tzw. turystyki wiejskiej. Przykładowo należy wskazać, że dla wynajmowania miejsc i świadczenia usług w budynkach stałych rolnik ma obowiązek zapewnić ogrzewanie – w całym obiekcie w miesiącach od października do kwietnia, zaś temperatura powinna wynosić minimum 18°C. Poza tym instalacja sanitarna musi obejmować zimną wodę przez całą dobę oraz dostęp do ciepłej wody, zaś maksymalna liczba osób przypadających na jeden węzeł higieniczno-sanitarny wynosi 15. W przypadku wynajmowania pokoi samodzielnych powierzchnia mieszkalna w m² przypadająca na jeden pokój 1- i 2-osobowy wynosi 6 m², zaś pokój większy niż 2-osobowy – dodatkowo 2 m² na każdą następną osobę.

Obok wskazanych wyżej wymagań również inne akty normatywne rangi ustaw wraz z aktami wykonawczymi do nich regulują problematykę ochrony środowiska w obszarze turystyki, nie tylko wiejskiej. Przykładowo ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne⁵, która – w myśl jej art. 1 i 1a – reguluje gospodarowanie wodami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, a w szczególności kształtowanie i ochronę zasobów

⁴ Dz.U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169, z późn. zm.

⁵ Dz.U. z 2012 r., poz. 145, z późn. zm.

wodnych, korzystanie z wód oraz zarządzanie zasobami wodnymi, jak również sprawy własności wód oraz gruntów pokrytych wodami, a także zasady gospodarowania tymi składnikami w odniesieniu do majątku Skarbu Państwa. Do przykładowych aktów wykonawczych wydanych do tejże ustawy należą, m.in.: rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego⁶.

Wskazany akt wykonawczy określa, zgodnie z § 1:

1. substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, powodujące zanieczyszczenie wód, które powinno być eliminowane, oraz substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, powodujące zanieczyszczenie wód, które powinno być ograniczane,
2. warunki, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, w tym najwyższe dopuszczalne wartości zanieczyszczeń, oraz warunki, jakie należy spełnić w celu rolniczego wykorzystania ścieków,
3. miejsce i minimalną częstotliwość pobierania próbek ścieków, metodyki referencyjne analizy i sposób oceny, czy ścieki odpowiadają wymaganym warunkom,
4. najwyższe dopuszczalne wartości zanieczyszczeń dla ścieków z oczyszczalni ścieków bytowych i komunalnych oraz dla ścieków z oczyszczalni ścieków w aglomeracji.

Inny akt wykonawczy – rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r. w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych⁷ określa formy i sposób prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych, w tym:

a) dla wód powierzchniowych:

- ♦ rodzaje monitoringu i cele ich ustanowienia,
- ♦ kryteria wyboru jednolitych części wód do monitorowania,
- ♦ rodzaje punktów pomiarowo-kontrolnych i kryteria ich wyznaczania,
- ♦ zakres i częstotliwość prowadzonych badań dla poszczególnych elementów klasyfikacji stanu ekologicznego i chemicznego jednolitych części wód w ciekach naturalnych, jeziorach i innych naturalnych zbiornikach wodnych, wodach przejściowych oraz wodach przybrzeżnych,
- ♦ zakres prowadzonych badań dla poszczególnych elementów klasyfikacji potencjału ekologicznego i stanu chemicznego sztucznych jednolitych części wód powierzchniowych i silnie zmienionych jednolitych części wód powierzchniowych,
- ♦ metodyki referencyjne oraz warunki zapewnienia jakości pomiarów i badań;

b) dla wód podziemnych:

- ♦ rodzaje monitoringu i cele ich ustanowienia,
- ♦ kryteria wyboru jednolitych części wód do monitorowania,
- ♦ kryteria wyznaczania punktów pomiarowych,
- ♦ zakres i częstotliwość monitoringu,

⁶ Dz.U. z 2014 r., poz. 1800.

⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 258, poz. 1550, z późn. zm.

- ♦ metodyki referencyjne oraz warunki zapewnienia jakości monitoringu.

Natomiast rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 lipca 2008 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu wód podziemnych⁸ określa kryteria i sposób oceny stanu wód podziemnych, w tym:

- ♦ klasyfikację elementów fizykochemicznych i ilościowych stanu wód podziemnych;
- ♦ definicje klasyfikacji stanu ilościowego oraz stanu chemicznego wód podziemnych;
- ♦ sposób interpretacji wyników badań elementów, o których mowa w pkt. 1;
- ♦ sposób prezentacji stanu wód podziemnych;
- ♦ częstotliwość dokonywania ocen jakości poszczególnych elementów oraz stanu wód.

Kolejnym przykładem aktu wykonawczego, istotnym w obszarze przedmiotowej materii, jest rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi⁹, które – w myśl § 1 – określa:

- ♦ wymagania dotyczące jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, w tym wymagania bakteriologiczne, fizykochemiczne, organoleptyczne,
- ♦ sposób oceny przydatności wody,
- ♦ minimalną częstotliwość badań wody i miejsca pobierania próbek wody do badań,
- ♦ zakres badania wody,
- ♦ program monitoringu jakości wody,
- ♦ sposób nadzoru nad materiałami i wyrobami stosowanymi w procesach uzdatniania i dystrybucji wody,
- ♦ sposób nadzoru nad laboratoriami wykonującymi badania jakości wody,
- ♦ sposób informowania konsumentów o jakości wody,
- ♦ sposób postępowania przed organami Państwowej Inspekcji Sanitarnej w przypadku, gdy woda nie spełnia wymagań jakościowych.

Należy podkreślić, że choć przepisy niniejszego rozporządzenia – w myśl § 2 – nie znajdują zastosowania do: naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych spełniających wymagania określone w przepisach o bezpieczeństwie żywności i żywienia; wód leczniczych, dla których warunki i wymagania sanitarne określają odpowiednie ustawy; wody przeznaczonej do takich celów, w stosunku do których właściwy państwowy inspektor sanitarny stwierdzi, że jej jakość nie ma wpływu na zdrowie konsumentów; czy wody pochodzącej z indywidualnych ujęć wody zaopatrujących mniej niż 50 osób lub dostarczających mniej niż średnio 10 m³ wody na dobę, z pewnymi zastrzeżeniami, to jednak w przypadku wody pochodzącej z indywidualnych ujęć wody zaopatrujących mniej niż 50 osób lub dostarczających mniej niż średnio 10 m³ wody na dobę, jeżeli woda dostarczana jest jako część działalności handlowej lub publicznej, czyli w związku z prowadzeniem turystyki wiejskiej, przedmiotowe rozporządzenie jest wiążące.

Zważywszy na powyższe, mimo że wskazane regulacje prawne mają charakter przykładowy, tym samym nie wyczerpują całości zagadnienia, już choćby ze względu na obszerny zakres ich treści normatywnych. Niemniej jednak wskazane obszary nor-

⁸ Dz.U. z 2008 r. Nr 143, poz. 896, z późn. zm.

⁹ Dz.U. z 2007 r. Nr 61, poz. 417, z późn. zm.

matywne mają istotne znaczenie w odniesieniu do problematyki turystyki wiejskiej, co też pokazuje, jak przedmiotowe zagadnienie jest złożone.

3. Turystyka wiejska

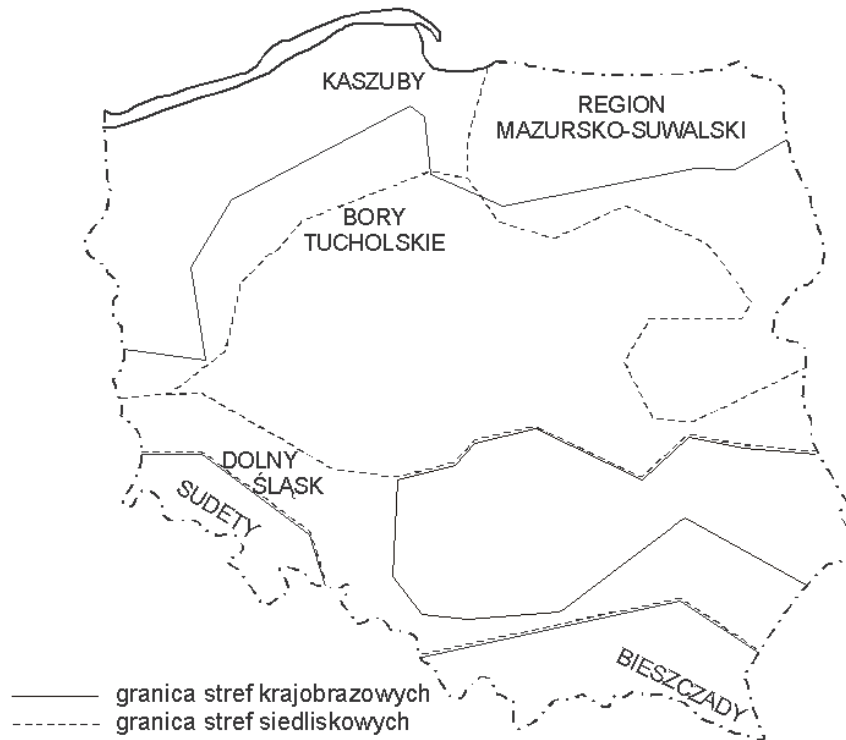
Jeśli chodzi o ścisłą definicję turystyki wiejskiej, to na gruncie normatywnym, a zwłaszcza w formie definicji legalnej taka nie istnieje, już choćby dlatego, że jest to złożony obszar działalności amatorskiej oraz komercyjnej.

Najogólniej można stwierdzić, że jest to forma rekreacji realizowanej na obszarach pozamiejskich, związanej z różnorodną aktywnością w terenie: turystyką krajoznawczą, kulturową i etniczną, rekreacją, poznawaniem przyrody, która bezpośrednio wykorzystuje zasoby i walory środowisk wiejskich. Turystyka wiejska jest zaliczana do turystyki alternatywnej, której charakterystyczną cechą jest kontakt turystów i gospodarzy nieoparty na wzajemnym wyzysku i zasadzie, że ilość gości nie powinna przekraczać ilości gospodarzy.

Aktualnie, wobec braku konstruktywnej propozycji pozyskiwania dochodów z rolnictwa w przypadku małych gospodarstw rolnych, pewnym wyjściem jest agroturystyka rozwijająca się w całej Europie. Na ryc. 1 pokazano rejony, w których w Polsce agroturystyka rozwija się najlepiej. Poza korzyściami, jakie daje ona wczasowiczom, stanowi także znaczące źródło dochodów dla mieszkańców terenów wiejskich. Realizowany jest w ten sposób model wieloźródłowych dochodów bez konieczności opuszczania miejsca zamieszkania.

Agroturystykę zalicza się do działalności gospodarczych o najwyższym współczynniku mnożnikowym – rzędu 10, w zakresie powstawania nowych miejsc pracy. Jest to zjawisko pożądane z wielu powodów, tak społecznych, jak i indywidualnych korzyści rolników – oferentów usług. Niemniej jednak z punktu widzenia ochrony środowiska agroturystyka może stanowić lokalne zagrożenie, ponieważ mieszkańcy miast, nie zawsze znający specyfikę życia na wsi i produkcji rolniczej, wprowadzani są w nisko antropogenicznie przekształcone środowisko i bez odpowiedniego uprzedzenia lub w wyniku ignorancji, mogą powodować zanieczyszczenie biotopu wsi.

Ryc. 1. Obszary rozwoju agroturystyki w Polsce

Źródło: Opracowanie własne

Pojawiające się nowe kierunki działalności w turystyce kwalifikowanej, np. turystyka religijna, biznesowa, jak i też rozwijane, a znane wcześniej pod inną nazwą rodzaje wypoczynku i rekreacji (wczasy pod gruszą, obecnie agroturystyka), powiększają możliwość spędzenia wolnego czasu według własnych upodobań i zainteresowań.

Niejednokrotnie nowelizowane prawo ochrony środowiska¹⁰ wymaga powszechnego stosowania środków technicznych służących jego ochronie w każdym obszarze prowadzonej działalności gospodarczej. Specyfika gospodarstw agroturystycznych, polegająca na ich zazwyczaj samodzielnym prowadzeniu, wymaga również indywidualnych rozwiązań i wykorzystywania środków technicznych służących ochronie środowiska w związku z prowadzoną produkcją rolniczą i dodatkową działalnością gospodarczą. Najgorzej zarządzane są obszary przyrodniczo cenne. Zmiany w prawodawstwie związanym z ochroną środowiska i ochroną przyrody oraz dostosowanie

¹⁰ Zob. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013 r., poz. 1232, z późn. zm.), dalej zwana uoś. Ustawa określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju, a w szczególności: zasady ustalania: warunków ochrony zasobów środowiska, warunków wprowadzania substancji lub energii do środowiska, kosztów korzystania ze środowiska; jak również obowiązki organów administracji oraz odpowiedzialność i sankcje.

polskiego prawa do wymogów unijnych są bardzo istotne, czego wyrazem może być, np. NATURA 2000¹¹.

Integracja ochrony środowiska w ramach zrównoważonego rozwoju gospodarki turystycznej staje się koniecznością, która daje szansę zachowania walorów środowiska dla przyszłych pokoleń¹². Natomiast zrównoważony rozwój turystyki alternatywnej z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska może być realizowany przy odpowiednio stosowanym marketingu społecznym.

4. Oddziaływanie turystyki na środowisko

Zaostrzając przepisy związane z ochroną środowiska, należy pamiętać, iż konsekwencją takiego postępowania są komplikacje w praktycznym wymiarze tego oczywistego proceduru. Negatywny wpływ oddziaływania turystyki na środowisko szczególnie przyrodnicze jest zróżnicowany i bywa różnie kwalifikowany. Oddziaływania mierzone różnymi sposobami podzielono na:

- ♦ **oddziaływania fizyczne** powstające wskutek poruszania się ludzi i sprzętu po gruncie. Jest to inaczej wpływ mechanicznego oddziaływania ludzi i środków technicznych,
- ♦ **oddziaływanie chemiczne** powstające w wyniku przedostawania się różnych substancji chemicznych do środowiska w związku z realizacją turystyki i rekreacji,
- ♦ **oddziaływanie biologiczne** w wyniku wprowadzania lub eliminacji organizmów żywych w środowisku¹³.

W wymienionych punktach nie wyszczególniono działań ogólnotechnicznych, do których można zaliczyć między innymi infrastrukturę techniczną, stanowiącą bazę materialną turystyki, jak np.: budynki, urządzenie terenu. Wymienione działania powodują straty w naturalnym środowisku o charakterze czasowym (degradacja) lub trwałym (dewastacja). Straty mogą dotyczyć powierzchni gruntu, świata fauny i flory. Należy pamiętać o bezwzględnie działającej zasadzie, a polegającej na prostej zależności: im **więcej** wygodny dla ludzi, tym więcej strat w środowisku.

Udział turystyki w degradacji środowiska szacuje się na ok. 5–7%, rolnictwa na ok. 15%, budownictwa 20%, a przemysłu na ok. 40%. Szkody dla środowiska w wyniku negatywnego oddziaływania turystyki można odnotować we wszystkich komponentach środowiska. Najczęściej wymieniane negatywne przykłady oddziaływania turystyki na środowisko pokrywają się z negatywnymi oddziaływaniami innych sektorów gospodarki narodowej. Skoro turystyka zaliczana jest przez wielu, z racji skali rozwoju i metod działania, do „przemysłu turystycznego”, to należy się

¹¹ W. Niemieć, F. Stachowicz, M. Szewczyk, T. Trzepieciński, *Zrównoważona gospodarka energią w obiektach turystycznych*, [w:] J. Krupa (red.), *Zrównoważona turystyka szansą ochrony środowiska naturalnego, dziedzictwa kulturowego i rozwoju gospodarczego gmin Pogórza Dynowskiego*, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2014, s. 39–51. Por. W. Niemieć, F. Stachowicz, M. Szewczyk, T. Trzepieciński, *Technologia wykorzystania biomasy w gospodarstwach małoobszarowych*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, Budownictwo i Inżynieria Środowiska, z. 59, nr 283, Rzeszów 2012, s. 493–500.

¹² Zob. *Światowa Strategia Ochrony Przyrody. Ochrona żywych zasobów dla trwałego rozwoju*, Warszawa 1985.

¹³ Szerzej m.in.: W. Niemieć, *Turystyka alternatywna w zgodzie ze środowiskiem*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Sącz 2002; A. Krzymkowska-Kostrowicka, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, PWN, Warszawa 1997.

spodziewać również podobnego zakresu oddziaływania na środowisko. Rodzaje szkód wywołanych przez turystykę to:

- ♦ **zanieczyszczenie powietrza:** przez transport, obiekty hotelarskie i gastronomiczne, urządzenia turystyczne, emisję spalin,
- ♦ **zanieczyszczenie wody:** przez ścieki z obiektów hotelarskich, materiały pędne i smary pochodzące ze sprzętu turystycznego o napędzie benzynowym lub olejem napędowym, odpady deponowane przez turystów w środowisku wód,
- ♦ **zabór ziemi:** pod budowę obiektów turystycznych i ich infrastrukturę,
- ♦ **nadmierne zużycie wody:** przez obiekty turystyczne i pochodne,
- ♦ **ubożenie krajobrazu:** poprzez urbanizację terenów turystycznych, złą gospodarkę odpadami, dewastowanie elementów przyrody martwej i ożywionej,
- ♦ **nieumiejętne korzystanie ze środowiska:** źle urządzone miejsca biwakowe, niewłaściwe zachowanie w środowisku (płoszenie zwierząt, niszczenie roślinności, zalewy, wiatrownie),
- ♦ koszty wynikające z zasolenia i zanieczyszczenia wód w postaci zwiększonych kosztów uzdatniania wody (ścieki z obiektów turystycznych, woda z basenów kąpielowych),
- ♦ koszty redukcji, minimalizacji oraz prewencji skażenia środowiska i jego efektów,
- ♦ koszty opieki nad zagrożoną roślinnością i zwierzętami,
- ♦ koszty ponoszone na skutek zmian klimatycznych w wyniku zniszczonych ekosystemów i występowania klęsk żywiołowych,
- ♦ koszty odbudowy zniszczonych ekosystemów.

5. Sanitacja w turystyce alternatywnej

Sanitacja to program wspólnych działań technicznych, organizacyjnych, ekonomicznych i kulturowych, którego celem jest podniesienie jakości życia, higieny oraz standardu sanitarnego siedliska ludzi. Sanitacja polega zatem na odpowiednim rozmieszczeniu i zagospodarowaniu poszczególnych elementów zagrody wiejskiej w sposób zapewniający higieniczne i komfortowe w niej przebywanie. Głównymi środkami technicznymi umożliwiającymi sanitację siedzib są instalacje służące zaopatrzeniu w wodę, kanalizacja, składowiska odpadów pochodzenia bytowo-gospodarczego oraz z produkcji rolniczej¹⁴.

Wspomniano już o konieczności sanitacji produkcji żywności jako nieodłącznym elemencie świadczenia na wysokim poziomie usług agroturystycznych. Podstawowym środowiskiem produkcji zdrowej żywności jest wysokiej jakości gleba, a szczególnie jej biologicznie czynna część. **Elementarne zasady prawidłowej eksploatacji gleby to:**

- ♦ racjonalizacja gospodarki biomasą w celach żywieniowych i nawozowych,
- ♦ porządkowanie gospodarki odpadami zwierzęcymi, roślinnymi i socjalnymi,
- ♦ optymalizacja nawożenia mineralnego i odkwaszania gleb,
- ♦ prawidłowe stosowanie środków chemicznych w każdym rodzaju produkcji zwierzęcej i roślinnej,

¹⁴ M. Sikorski, *Stan i zamierzenia w zakresie sanitacji wsi*, Wiadomości Melioracyjne i Łąkarskie, nr 4, 1995.

- ♦ dostosowanie upraw i użytkowania roślin do zanieczyszczenia atmosfery i gleby w rejonach przemysłowych oraz wzdłuż liniowych i w otoczeniu punktowych źródeł zanieczyszczenia środowiska,
- ♦ regulacja stosunków powietrzno-hydro-geologicznych, w okresowo lub trwale podmokłych oraz na terenach mieszkalnych i gospodarczych¹⁵.

Zasadnicze rodzaje wszechobecnych zanieczyszczeń środowiska pokazano na ryc. 2, a na ryc. 3, podstawowe źródła zanieczyszczeń środowiska wiejskiego.

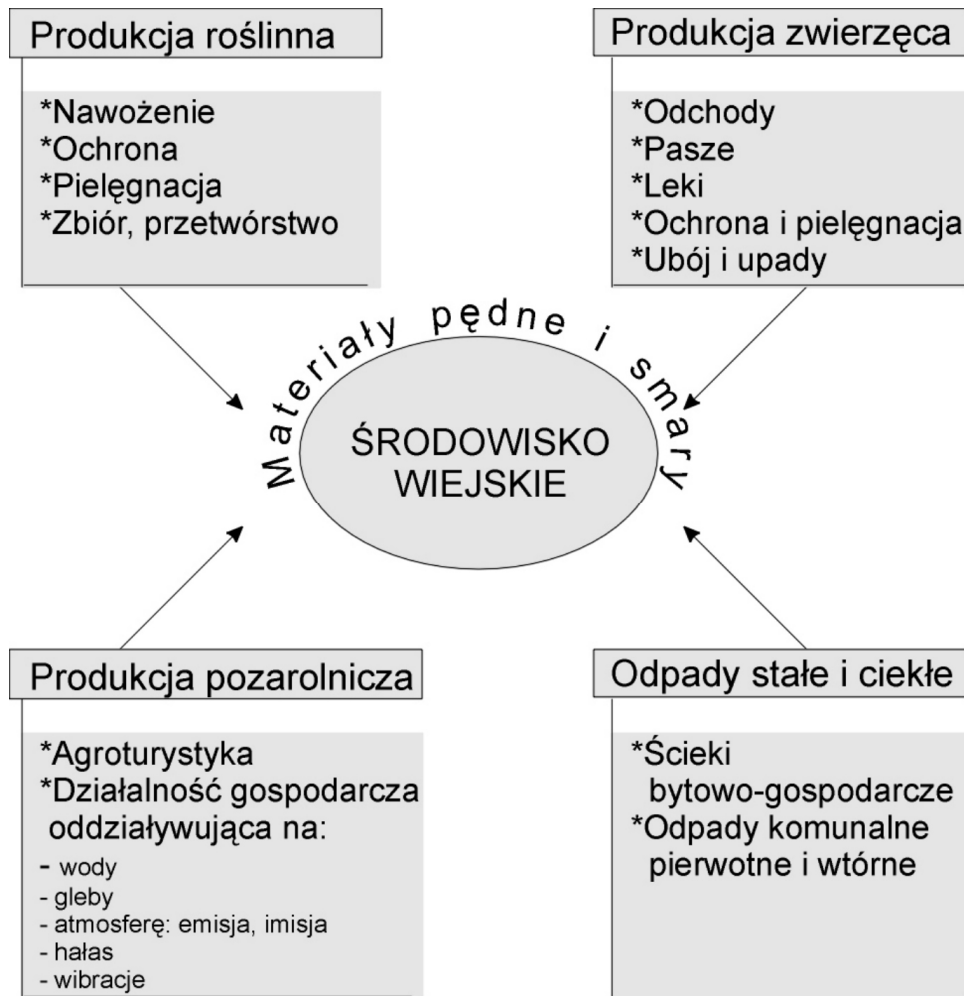
Ryc. 2. Podstawowe rodzaje zanieczyszczeń środowiska

Źródło: Opracowanie własne

¹⁵ J. Siuta, *Ekologiczno-sanitarne funkcje biologiczno czynnej powierzchni Ziemi*, Higienizacja Terenów Wiejskich, Konferencja Naukowo-Techniczna, Krynica 1988; *Idem*, *Ochrona powierzchni Ziemi. Stan i niezbędne działania*, cz. I, Aura nr 3/2000; *Idem*, *Kwasowa degradacja gleb*, cz. II, Aura nr 4/2000; *Idem*, *Ochrona i rekultywacja gleb*, PWRiL, Warszawa 1978.

Ryc. 3. Podstawowe źródła zanieczyszczeń biotopu wsi

Źródło: Opracowanie własne

5.1. Zaopatrzenie w wodę

Nieprawidłowo wykonywane prace agrotechniczne związane z dawkowaniem nawozów mineralnych i organicznych mogą być, i w praktyce najczęściej są, przyczynami zanieczyszczenia i skażenia wód środowiskowych biotopu wsi. W omawianych przypadkach zagospodarowania turystycznego środowisk wiejskich, dodatkowe zagrożenie środowiska wodnego wynika ze zwiększonej ilości ścieków produkowanych przez przyjezdnych przebywających w gospodarstwie. Ogólne zasady postępowania w zakresie utrzymania obejścia w należyтым stanie sanitarnym ze względu na maksymalnie możliwe ograniczenie przenikania do wód zanieczyszczeń powierzchniowych to:

- ♦ konieczność utrzymania porządku w obejściu i dalszej okolicy (utwardzone i odwodnione drogi komunikacji dla ludzi, oddzielone od dróg przemarszu zwierząt hodowlanych),

- ♦ podwyższony, utwardzony i uszczelniony grunt wokół studni oraz w przypadku posługiwania się wiadrem przy pobieraniu wody ze studni, nieużywanie go w innych celach wynikających z potrzeb gospodarowania,
- ♦ przechowywanie środków produkcji w szczelnych opakowaniach i w pomieszczeniach przeznaczonych na magazynowanie (nawozy sztuczne, środki ochrony i pielęgnacji roślin oraz leki i inne chemikalia używane w produkcji zwierzęcej),
- ♦ składowanie odpadów produkcyjnych stałych i płynnych (obornik, ścieki, opakowania itp.) w specjalnie do tego celu urządzonych miejscach.

W świetle powyższych uwag bałagan, źle zlokalizowana i urządzona studnia to w efekcie złej jakości woda, stanowiąca zagrożenie dla zdrowia ludzi i zwierząt. Wykonanie studni metodą tradycyjną kopaną czy też nowszą wierconą, należy powierzyć wyspecjalizowanym firmom, w celu „dobrego zamknięcia horyzontów wodonośnych” i uzyskania wody o wysokich walorach użytkowych. Prawidłowe usytuowanie przestrzenne elementów gospodarstwa stanowiących jego wyposażenie ze względu na potrzeby socjalne ludzi i wykorzystywane w produkcji jest podstawowym gwarantem spełnienia wymogów sanitacji gospodarstwa i utrzymywania właściwej jakości wody w studni.

Podane wcześniej ogólne warunki utrzymania porządku w obejściu muszą być wsparte działaniami codziennymi wynikającymi z organizacji i wypełniania obowiązków przez wszystkich członków rodziny, poczynając od zmiatania podwórka i przestrzegania zasady, że wszystko powinno znajdować się w odpowiednim dla siebie miejscu. *Kiszonki* produkowane dla inwentarza powinny znajdować się w szczelnych, izolowanych silosach z kontrolowanym odprowadzeniem soku i jego dalszym zagospodarowaniem. *Odpady ciekłe i stałe*, powstające w procesach przetwarzania produktów rolnych, np. popłuczyny z naczyń używanych w produkcji mleka, wody po praniu, pomyje, nie mogą być wylewane w dowolnym miejscu, a powinny trafiać do szczelnych zbiorników. *Obornik*, cenny ze względu na wartości nawozowe odpad w każdym gospodarstwie z obsadą zwierząt hodowlanych, musi być magazynowany w gnojowniach wyposażonych w szczelne zbiorniki.

5.2. Zasady oczyszczania ścieków

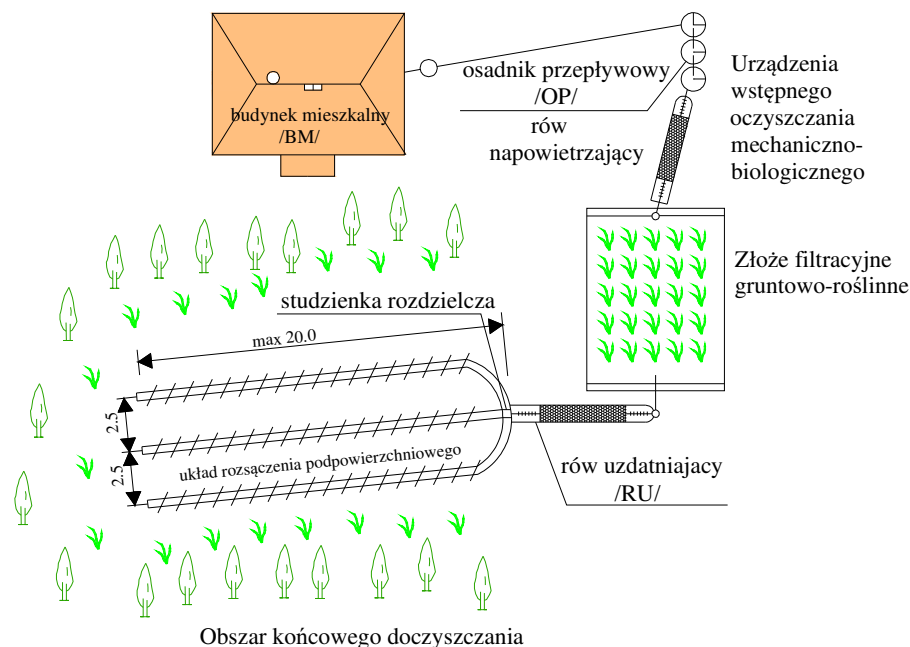
Współczesne technologie oczyszczania ścieków obejmują cztery stopnie ich obróbki:

- ♦ **oczyszczanie mechaniczne**, w którym usuwane są zanieczyszczenia ścieków płynącymi ciałami stałymi i większymi cząsteczkami ciał transportowanych wraz ze ściekami,
- ♦ **oczyszczanie biochemiczne**, w którym usuwane są zanieczyszczenia organiczne,
- ♦ **usuwanie związków biogennych**, głównie związków azotu, fosforu i potasu,
- ♦ **odnowa wody**, polegająca na usunięciu zanieczyszczeń ze ścieków do poziomu umożliwiającego ponowne wprowadzenie ich do instalacji zaopatrzenia w wodę. Stopień ten w Polsce nie jest stosowany w praktyce, ponieważ jest kosztowny, a ogólne zasoby i jakość wód przyrodniczych zapewniają tańsze zaspokajanie ludności w wodę.

W środowiskach wiejskich przeważają rozwiązania indywidualnych sposobów utylizacji ścieków, co nie oznacza, iż wszystkie gospodarstwa spełniają stosowne wymogi ustawowe. Najczęściej spotykane odstępstwa od prawidłowych zasad utylizacji polegają na: wykonywaniu jednokomorowych osadników gnilnych, w dodatku celowo nieuszczelnionych, odprowadzanie odcieku z osadników gnilnych wprost do odbiorników przyrodniczych, okresowe opróżnianie osadników gnilnych z osadów wprost do otoczenia (rzeki, lasy, przydrożne rowy), stosowanie surowych osadów wprost do gleby. Wzrastająca świadomość społeczeństwa w zakresie szkodliwości ścieków dla środowiska oraz wzrost dyscypliny społecznej wymuszanej kontrolami wyspecjalizowanych służb w sprawach postępowania ze ściekami, w praktyce powodują wzrost zainteresowania stosowaniem indywidualnych systemów oczyszczania¹⁶.

Stan sanitacji gospodarstw agroturystycznych oraz innych świadczących usługi turystyczne jest zdecydowanie lepszy i nadal się poprawia. Jest to jeden z pozytywnych efektów wpływu przyjmowania wczasowiczów przyjeżdżających z ośrodków miejskich i oczekujących standardów europejskich. Na ryc. 4 pokazano zasadnicze elementy oczyszczalni ścieków, wymienione wcześniej.

Ryc. 4. Zasadnicze elementy oczyszczalni gruntowo-glebowo-roślinnej

Obszar końcowego doczyszczania

Źródło: Opracowano na podstawie: J. Siuta, *Ekologiczno-sanitarne funkcje biologiczno czynnej powierzchni Ziemi, Higienizacja Terenów Wiejskich, Konferencja Naukowo-Techniczna, Krynica 1988*

¹⁶ Zob. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1800); Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie (Dz.U. z 2014 r., poz. 81, z późn. zm.). Zob. A. Jucherski, *Wybrane problemy gospodarki ściekowej w górskich gospodarstwach rolnych*, Zeszyty Problemowe Postępu Nauk Rolniczych, Zeszyt nr 445/1997, s. 195–204.

5.3. Gospodarka odpadami

W świetle art. 3 ust. 1 pkt. 6 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r.¹⁷ *odpady* to: każda substancja lub przedmiot, których posiadacz pozbywa się, zamierza się pozbyć lub do których pozbycia się jest obowiązany. Gospodarka odpadami polega na wytwarzaniu i gospodarowaniu odpadami. Natomiast gospodarowanie odpadami to: zbieranie, transport, przetwarzanie odpadów, łącznie z nadzorem nad tego rodzaju działaniami, jak również późniejsze postępowanie z miejscami unieszkodliwiania odpadów oraz działania wykonywane w charakterze sprzedawcy odpadów lub pośrednika w obrocie odpadami.

Hierarchia sposobów postępowania z odpadami polega na:

- ♦ zapobieganiu powstawania odpadów,
- ♦ przygotowaniu do ponownego użycia,
- ♦ recyklingu,
- ♦ innych procesach odzysku,
- ♦ unieszkodliwianiu.

Planowana gospodarka odpadami w gminie w dużym stopniu wynika z zadań administracji samorządowej tego szczebla.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹⁸ wskazuje, że gmina jest odpowiedzialna za wszystkie problemy publiczne o znaczeniu lokalnym i za zaspokajanie potrzeb społeczności. W skład zadań własnych gmin wchodzi, m.in.: planowanie przestrzenne, ochrona środowiska i przyrody, utrzymanie czystości i porządku, urzędów sanitarnych i składowisk odpadów komunalnych.

Zadania i zakres odpowiedzialności w odniesieniu do utrzymania porządku i czystości zostały określone w ustawie z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach¹⁹.

5.4. Odpady niebezpieczne środowisk wiejskich

Specyfika nowoczesnego rolnictwa, polegająca między innymi na silnym oddziaływaniu na środowisko biotopu wsi i wszechobecny udział preparatów chemicznych we wszystkich działach produkcji, powodują możliwość przenikania toksycznych związków wprost do gleby, wód i powietrza wraz z odpadami. W mieszaninie odpadów mogą się znaleźć substancje zaliczane, z mocy ustawy o odpadach, do niebezpiecznych. Ustawodawca wyszczególnił substancje i związki, które ze względu na swoje właściwości mogą stanowić zagrożenie dla organizmów i środowiska nieożywionego. W większości gospodarstw o zwierzęcym profilu produkcji pojawiają się soki kiszonkowe, które należy zaliczyć do niebezpiecznych, płynnych odpadów produkcji rolniczej. Innym specyficznym dla rolnictwa niebezpiecznym odpadem są roztwory środków ochrony roślin oraz środki chemiczne stosowane w pielęgnacji i w leczeniu zwierząt. Wspomniana lista odpadów niebezpiecznych nie zawiera informacji o stop-

¹⁷ Dz.U. z 2013 r., poz. 21, z późn. zm.

¹⁸ Dz.U. z 2013 r., poz. 594, z późn. zm.

¹⁹ Dz.U. z 2013 r., poz. 1399, z późn. zm.

niu zagrożenia wyszczególnionych substancji dla środowiska. Szczegółowych danych w zakresie toksyczności poszczególnych związków chemicznych należy poszukiwać w specjalistycznej literaturze z zakresu rolnictwa lub toksykologii. W Polsce ilość składników niebezpiecznych w odpadach z rejonów wiejskich oszacowano na ok. 0,3–0,5 % ogólnej masy, co daje ok. 0,3–0,7 kg/M rok.

Jak wcześniej wspomniano, problematyka związana z zagospodarowaniem odpadów towarzyszy wszystkim społeczeństwom współczesnego świata. Polska, będąc członkiem wspólnoty państw europejskich, w pierwszym rządzie zmuszona jest na bieżąco dostosowywać własne prawodawstwo do obowiązującego w państwach UE.

Usuwanie odpadów oznacza zbieranie, segregowanie, przewóz oraz obróbkę odpadów toksycznych i niebezpiecznych. Wiąże się z tym także ich magazynowanie i składowanie nadpoziomowe lub podpoziomowe oraz operacje przekształcania odpadów dla odzysku, ponownego użycia lub recyklingu. Tryb postępowania z odpadami nie może powodować:

- ♦ zagrożeń dla środowiska naturalnego we wszystkich składnikach: gleb, wód, powietrza, roślin i zwierząt,
- ♦ uciążliwości wynikających z emitowanych odorów i hałasu,
- ♦ szkodliwego wpływu na tereny chronione, w tym środowisko wiejskie.

Gromadzenie, usuwanie, odzysk materiałów i inne zabiegi wykonywane przy obróbce odpadów, wymagają uzyskania pozwoleń, które określają:

- ♦ charakterystykę jakościową i ilościową odpadów,
- ♦ opis technologii usuwania, obróbki i składowania po obróbce,
- ♦ środki bezpieczeństwa.

6. Podsumowanie

Pokazane wybrane przykłady uwarunkowań prawnych głównie w zakresie sanitacji środowisk wiejskich, pokazują istotne znaczenie normatywne w zakresie organizacji turystyki wiejskiej. Światowe tendencje zmierzające do likwidowania różnic ze względu na zamieszkanie (miasto, wieś), znajdują też umocowanie w prawie krajowym, co jest korzystnym warunkiem dalszej integracji Polski z wysoko rozwiniętymi państwami UE. Większość wymogów obowiązujących w zakresie środków technicznych jest możliwa do spełnienia z wykorzystaniem polskich wyrobów i polskiej myśli technicznej.

Zastosowanie w praktyce nowych rozwiązań technicznych w obszarze zagospodarowania i gospodarczego wykorzystania zwłaszcza odpadów organicznych do produkcji biomasy przeznaczonej na cele energetyczne jest przykładem możliwości uzyskiwania dodatkowych korzyści w odniesieniu do alternatywnych źródeł energii, zgodnie z polityką energetyczną UE do 2020 r. Odłogowane gleby i nieużytki można przeznaczyć do produkcji roślin nawożonych niebezpieczną materią, jaką są komunalne osady ściekowe, ponieważ technologia iniekcyjnego dawkowania osadów²⁰ zapew-

²⁰ W. Niemiec, F. Stachowicz, T. Trzepieciński, *Method of fertilization of energy willow plantation using sewage sludge*, Journal of Ecological Engineering, vol. 14, 2013, s. 12–16. Por. F. Stachowicz, W. Niemiec,

nia bezpieczny poziom nawożenia roślin, jak też wyłączenie z łańcucha troficznego człowieka niebezpiecznych pierwiastków i związków zawartych w komunalnych osadach ściekowych.

Zasygnalizowane problemy posiadają bezpośredni związek z turystyką realizowaną w środowisku wiejskim, ponieważ umożliwiają zapewnienie standardowych warunków turystom nie tylko polskim, ale też przybywającym ze świata, dając miejscowej ludności dodatkowe źródła dochodu, bez konieczności opuszczania swoich siedzib.

Bibliografia

1. Grębowski R, *Marketing społeczny w ochronie środowiska*, Ekonomia i Środowisko, nr 1, 1997.
2. Jucherski A., *Wybrane problemy gospodarki ściekowej w górskich gospodarstwach rolnych*, Zeszyty Problemowe Postępu Nauk Rolniczych, nr 445, 1997.
3. Krzymkowska-Kostrowicka A., *Geokologia turystyki i wypoczynku*, PWN, Warszawa 1997.
4. Niemiec W., *Turystyka alternatywna w zgodzie ze środowiskiem*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Sącz 2002.
5. Niemiec W., Sadowska S., Niemiec O., *Wybrane zagadnienia ochrony środowiska w turystyce*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów–Nowy Sącz 2010.
6. Niemiec W., Stachowicz F., Szewczyk M., Trzepieciński T., *Technologia wykorzystania biomasy w gospodarstwach małoobszarowych*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, Budownictwo i Inżynieria Środowiska, z. 59, nr 283, Rzeszów 2012.
7. Niemiec W., Stachowicz F., Szewczyk M., Trzepieciński T., *Zrównoważona gospodarka energią w obiektach turystycznych*, [w:] J. Krupa (red.), *Zrównoważona turystyka szansą ochrony środowiska naturalnego, dziedzictwa kulturowego i rozwoju gospodarczego gmin Pogórza Dynowskiego*, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2014.
8. Niemiec W., Stachowicz F., Trzepieciński T., *Method of fertilization of energy willow plantation using sewage sludge*, Journal of Ecological Engineering, vol. 14, 2013.
9. Sikorski M., *Stan i zamierzenia w zakresie sanitacji wsi*, Wiadomości Melioracyjne i Łąkar-skie, nr 4, 1995.
10. Siuta J., *Ekologiczno-sanitarne funkcje biologiczno czynnej powierzchni Ziemi*, Konferencja Naukowo-Techniczna Higienizacja Terenów Wiejskich, Krynica 1988.
11. Siuta J., *Kwasowa degradacja gleb*, cz. II, Aura, nr 4, 2000.
12. Siuta J., *Ochrona i rekultywacja gleb*, PWRiL, Warszawa 1978.
13. Siuta J., *Ochrona powierzchni Ziemi. Stan i niezbędne działania*, cz. I, Aura, nr 3, 2000.
14. *Światowa Strategia Ochrony Przyrody. Ochrona żywych zasobów dla trwałego rozwoju*, Warszawa 1985.
15. Stachowicz F., Niemiec W., Trzepieciński T., *Technology of sewage sludges management in production of energy willow*, Scientific Bulletin Serie C, Fascicle: Mechanics, Machine Manufacturing Technology, vol. 10, 2013.

Akty normatywne

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2013 r., poz. 594, z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. z 2013 r., poz. 1399, z późn. zm.).

T. Trzepieciński, *Technology of sewage sludges management in production of energy willow*, Scientific Bulletin Serie C, Fascicle: Mechanics, Machine Manufacturing Technology, vol. 10, 2013, s. 152-154.

3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. z 2014 r., poz. 196, z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013 r., poz. 1232, z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2012 r., poz. 145, z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz.U. z 2013 r., poz. 21, z późn. zm.).
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie (Dz.U. z 2014 r., poz. 81, z późn. zm.).
8. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie (Dz.U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169, z późn. zm.).
9. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz.U. z 2007 r. Nr 61, poz. 417, z późn. zm.).
10. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 lipca 2008 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu wód podziemnych (Dz.U. z 2008 r. Nr 143, poz. 896, z późn. zm.).
11. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r. w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych (Dz.U. z 2011 r. Nr 258, poz. 1550, z późn. zm.).
12. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1800).